

MIJN SPELEN IS SPÉLEN

dr. Joop Hellendoorn, hoofddocent Orthopedagogiek, Rijksuniversiteit Leiden

De titel die ik voor mijn voordracht koos, hebt u natuurlijk meteen herkend als een variant op de bekende uitspraak van Van Alphen: "Mijn spelen is leren". Iedereen kent die. Het lijkt wel of we onszelf gerust moeten stellen: spelen is niet zómaar iets, in feite is het leren. Want zómaar, dat kan toch eigenlijk niet. In deze tijd moet alles ergens toe dienen. Ook in de informatie die ik las omtrent de genomineerde speelgoederen-van-het-jaar en in de jury-uitspraken gaat het nogal eens over wat een kind door dat spelen leren kan. Natuurlijk hebben al die mensen niet helemaal ongelijk. Natuurlijk zijn er een heleboel argumenten te geven voor dat verband tussen spelen en leren. Ik zal er zo dadelijk zelf ook een paar noemen. U verwacht natuurlijk niet anders van een pedagoog. Maar als pedagoog probeer ik ook mij zo veel mogelijk te richten en in te stellen op wat kinderen denken, voelen en willen, vanuit zichzelf. Vanmiddag wil ik kort met u stilstaan bij de tegenstelling tussen wat wij als volwassenen allemaal bedenken en belangrijk vinden als het om spel en speelgoed gaat, en wat voor de kinderen zelf centraal staat. Volwassenen zeggen zo ongeveer: Hun spelen is leren. Maar de kinderen zelf zeggen: mijn spelen is spélen.

Laten we maar gewoon bij onszelf beginnen. Willen diegenen onder u die zelf als kind gespeeld hebben en misschien nog wel eens spelen, hun hand opsteken? U weet dus allemaal uit eigen ervaring wat spelen is en hoe gewoon het is. Spelen is universeel. Bijna alle kinderen spelen. Dat begint al heel jong met de eerste speeltjes in wieg en box, waar ze tegenaan duwen. En hé, het komt terug. En je kunt ook zo leuk dingen uit je wieg of box gooien die dan door de grote mensen weer teruggebracht worden. Duwen, gooien, trappelen. Spelen is bewegen. Van het wegduwen van een knuffeltje tot spelen met heel moeilijke en ingewikkelde bewegingen en figuren, bijvoorbeeld met de bal tegen de muur of bij het touwtje springen, of als je verstoppertje doet met een hele groep. Het begint heel vroeg en het gaat heel lang door. Ook volwassenen doen het nog graag. Hoeveel vaders zijn toen ze hun eerste kind krijgen, meteen een trein gaan kopen? En vast niet met het idee dat alleen hun kind daarmee zou spelen. En heel wat grote mensen mogen graag nog wel eens een balletje trappen, slootje springen, of volleyballen op het

strand. Niet omdat ze het zo goed kunnen, of om er iets mee te bereiken, maar gewoon omdat ze het leuk vinden en omdat ze er zo lekker vrij bij kunnen bewegen.

Spelen is ook: je laten bewegen door het materiaal. Het speelgoed nodigt je uit om er iets mee te doen, en op die uitnodiging gaat het kind in. Een bal nodigt uit tot rollen, een blok tot stapelen. Andersom gaat het niet. Je kunt wel proberen om twee ballen op elkaar te stapelen, maar het lukt je niet.

We hebben het over spelen, en dus over zomaar 'lekker bezig zijn', waarbij niets moét. Maar laat ik u geruststellen, het gaat ook een beetje over leren. Zo'n simpel spel met de bal en met de blokken heeft meteen al twee leeraspecten: je bent aan het bewegen, en dus oefen je al doende de motoriek. En als tweede: je ontdekt het verschil tussen wat je kunt doen met een bal die rond is en een blok dat hoekig is. Dan ben je bezig met een stukje cognitieve ontwikkeling, wat te maken heeft met denken en leren. Het spreekt eigenlijk zo vanzelf: als je materiaal oppakt, betast, er iets mee doet, leer je natuurlijk de eigenschappen ervan kennen. Als je speelt ben je dus in elk geval bezig met je *motorische* en je *cognitieve* ontwikkeling.

En er is nog meer. Spelen doe je soms alleen, maar vaak in het gezelschap van andere kinderen. U weet allemaal dat ook jonge kinderen al best dingen samen doen. Vroeger zei men altijd dat kinderen onder de vier eigenlijk niet samenspelen, maar dat is onzin. Ik zag zondag nog twee peuters die net begonnen te klimmen, zo tussen de 1½ en de 2 jaar, op een wip. Zij hadden prima in de gaten hoe een wip werkt. Dat je die alleen goed in beweging krijgt als je allebei beweegt, en wel om de beurt. Samen spelen betekent leren samendoen, leren iets om de beurt te doen, geven en nemen. In een wat grotere groep komt daar initiatief nemen en volgen bij. Soms houdt samenspelen ook in dat je moet incasseren, en dat je niet steeds kunt doen wat jij wilt. En, mochten we nu beginnen te denken dat spelen alleen maar leuk en ideaal is, juist in het samenspelen in een groep zitten soms ook heel vervelende kanten. Je zult maar het kind zijn dat nooit gekozen wordt of dat altijd de rotklusjes moet opknappen. Hoe dit ook zij, duidelijk is dat samenspelen alles te maken heeft met *sociale* ontwikkeling.

En nog zijn we er niet. Want spelen heeft ook betekenis voor de *emotionele* ontwikkeling. Vooral het fantasiespel heeft daarin een belangrijke bijdrage. Dat is het soort spel waarin kinderen een eigen wereldje scheppen, een alsof-wereld, waarin ze zelf de baas zijn en bepalen wat er gebeurt. In dat spel zie je dat ze

belangrijke gebeurtenissen uit hun leven op hun eigen manier vormgeven. Een peuter bijvoorbeeld die bezig is met zindelijk worden, kan dit eindeloos met een pop naspelen. Je kunt ook spelen 'alsof' je heel iemand anders bent. Dat is soms een heerlijke manier om te ontsnappen aan de wereld van alledag. Het kan ook een manier zijn om beter met dit leven van alledag te leren omgaan. Het beroemde vaderspeelgoed spel geeft kinderen de kans om op een speelse manier door te werken wat er in hun relatie met hun ouders allemaal speelt. Geen wonder dat wanneer je als ouder naar zulk spel kijkt, je een soort karikatuur van jezelf te zien krijgt. Kinderen pikken die aspecten eruit die voor hen belangrijk zijn. Al spelend kunnen ze boos of verdrietig zijn, en desnoods hun pop, beer of auto een flinke aframmeling geven of knuffelen. Al spelend kunnen ze experimenteren met het uiten van gevoelens, zonder dat dit kwaad kan.

Dit is de manier voor kinderen om alles wat er in hun dagelijks leven allemaal op hen afkomt, te verwerken. Van daaruit is ook te begrijpen dat juist deze spelvorm het meest gebruikt wordt in *speltherapie*. Zo'n therapie is immers bedoeld om kinderen te helpen zaken te verwerken die hen blijven dwars zitten.

Samenvattend kunnen we dus zeggen dat spel belangrijk is voor de motorische, de cognitieve, de sociale en de emotionele ontwikkeling. Vandaar dat opvoeders en mensen die zich beroepshalve met opvoeding bezighouden spel zo belangrijk vinden. Maar laat meteen duidelijk zijn: *dat is niet de reden waarom kinderen spelen*. Dat ze zich er door ontwikkelen, dat ze er van leren zal hun een zorg zijn. Zij spelen omdat ze dat graag doen, omdat ze het leuk vinden, *om het spelen zèlf*.

Door de nadruk die bij volwassenen ligt op hoe belangrijk spel is en hoeveel je er wel van kunt leren ligt, ontstaan soms misvattingen en overdrijving. Spel is bijvoorbeeld geen middel tegen alle kwalen. Je kunt niet zeggen: als we maar stimuleren dat een kind veel speelt, of met bepaald speelgoed speelt, dan komt alles wel in orde. Dat is een complete overschatting van wat je met spel kunt. Alsof wat een kind speelt alles is wat hem of haar voor het gehele leven vormt.

Zo'n overschatting zie je bijvoorbeeld in veel opiniërende literatuur over vecht- en avonturenspeelgoed of oorlogsspeelgoed. Voordat ik daarop doorga, eerst een paar vragen aan u. Wie van u heeft als kind wel eens met een klapperpistooltje of een speelgoedgeweertje, of gewoon met een paar stokjes "pauw pauw" roepend rondgelopen? Ik wel. Of een indianengevecht gespeeld? Of landje-pik? Ik wel. En

wie van u heeft er later iemand anders doodgeschoten? Ik niet, en u ook niet. Ik durf te zeggen dat ik een heel vredelievende persoon ben geworden. Soms, als ik kwaad ben, kan ik redelijk goed ruzie maken. Maar ik kan het ook weer bijleggen. U ook? Hoe zou het dan toch komen dat veel mensen denken dat vechtspeelgoed en vechtspel slecht is? Sommigen zeggen dat het kinderen zou laten zien dat geweld gewoon is. Ja, zelfs dat het kinderen zou 'opvoeden tot geweld'. Volgens veel opiniemakers leidt het bovendien tot arm spel.

Ik heb zelf onderzoek gedaan naar oorlogsspeelgoed en het spel dat kinderen daarmee spelen. Dat onderzoek betrof 5- en 6-jarigen in kleutergroepen op gewone basisscholen. Uit dat onderzoek blijkt dat er graag met oorlogsspeelgoed wordt gespeeld en met véél fantasie, door jongens zowel als door meisjes. Van arm spel is geen sprake. Natuurlijk worden er ook gevechten mee gespeeld. Maar dat is overduidelijk alsóf, en kinderen kunnen daar veel plezier bij hebben. De hoeveelheid echte agressie, waarbij een ander pijn of schade wordt gedaan, is tijdens dit spelen te verwaarlozen - en komt net zo veel of, liever gezegd, net zo weinig voor als bij spel waarin alleen neutraal speelgoed wordt gebruikt. En trouwens, zoals u weet eindigt elk goed indianenvechtspel met de vredespijp.

Volgens mij weet iedereen die kinderen vechtspelen ziet doen dat eigenlijk ook wel. Maar waarom blijft dit soort spel dan toch in de taboe-sfeer en zeggen sommige ouders dat ze niet willen dat hun kind met zulk speelgoed speelt? Begrijpt u mij goed, elke ouder heeft natuurlijk het recht om in eigen huis te bepalen wat daar wel en niet mag. Maar zouden ze nu echt denken dat speelgoed en spelen belangrijker is dan de manier waarop zij hun kinderen opvoeden? Ik zei u daarstraks dat spelen een van de manieren van kinderen is om dagelijkse gebeurtenissen te verwerken. Welnu, er gebeuren niet alleen maar lieve en leuke dingen in het kinderleven. Kinderen hebben soms ruzie met elkaar, worden gepest, er gebeuren nare en vervelende dingen. Volwassenen neigen er weleens toe de kindertijd te idealiseren en realiseren zich niet dat er ook heel wat narigheid in voorkomt. In het vechtspel kunnen kinderen dat op een speelse manier kwijt. Kinderen weten heel goed dat dit doen-alsof oplucht. Misschien nog wel veel beter dan het erop slaan-in-het-echt, want dan loop je de kans dat ze terugslaan of dat je straf krijgt.

Volwassenen denken vaak dat vechtspel net zo iets is als kijken naar agressieve programma's op TV. Dat is een groot misyerstand. Want tijdens het spelen zijn kinderen actief bezig, ze maken zelf hun spel en verwerken daarin wat

voor hun belangrijk is. TV-programma's daarentegen worden door volwassenen gemaakt, kinderen zijn daarbij vooral passief, en kunnen zich er soms moeilijk aan onttrekken. De twee zijn daarom absoluut niet met elkaar te vergelijken. Het doet me plezier dat er bij het genomineerde speelgoed ook een vecht- en avontuurfiguur zit.

Ik waarschuw dus voor overdrijving van de lange termijn-invloed van spel en van speelgoed. Spelen is vooral belangrijk in het hier en nu. Dat sluit ook veel beter aan bij de kinderen zelf. Kinderen spelen om het spelen zelf en niet om waar dat allemaal goed voor zou kunnen zijn. Sterker nog, als er een duidelijk doel in het spelen zit, als het alleen maar zou gaan om het produkt, dan houdt het op spel te zijn.

En kinderen spelen vooral datgene wat ze leuk vinden. Soms een tijdlang steeds hetzelfde, maar dan weer allerlei verschillende dingen door elkaar. Ze spelen wat hen boeit. Sommig speelgoed blijft heel lang boeien, omdat je er veel mee kunt, daarnaast zijn er de kortstondige rages. Dat hoort erbij. Wat belangrijk is, is dat kinderen zelf kunnen kiezen wat ze spelen en waarmee.

Wij volwassenen hebben wel eens de neiging om het kinderspel als het ware te annexeren. Dan bepalen wij wat goed voor hen is, in plaats van dat ze het zelf doen. Dat wil niet zeggen dat we nooit speelgoed voor kinderen zouden kunnen uitkiezen, maar wel dat we daarbij niet uit moeten gaan van wat wij denken dat ze ervan kunnen leren, maar van wat de kinderen leuk vinden en wat ze ermee kunnen doen. Het is waarschijnlijk niet voor niets dat terwijl wij hier nadenken of - zo u wilt - moeilijk doen over spel en speelgoed, de kinderen gewoon lekker aan het spelen zijn. Gelijk hebben ze. Hun spelen is spelen. Daarom ben ik blij dat vandaag de kinderen het laatste woord hebben.

Lezing van mevrouw dr. Joop Helliendoorn
gehouden op 9 september 1998 tijdens
de Verkiezing van het Speelgoed van het Jaar